

การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาโดยประยุกต์แนวคิดชุมชน
เป็นฐาน ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดขอนแก่น
THE DEVELOPMENT OF SOCIAL STUDIES LEARNING MANAGEMENT
MODEL BY APPLYING THE COMMUNITY CONCEPT AS A BASE IN
PHRAPARIYATTHAMMA SCHOOL DEPARTMENT OF
GENERAL EDUCATION, KHON KAEN PROVINCE

¹พระมหานุพันธ์ อานนทเมธี, ²ปานจิตร สุกุมาลย์ และ ³นิรัช เรืองแสน

¹Phra Maha Anuphan Anandamethi, ²Panjitr Sukumal and ³Niraj Ruangsarn

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

¹psnh1978@gmail.com

Received: September 15, 2023; **Revised:** November 20, 2023; **Accepted:** December 1, 2023

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพปัญหา ความต้องการพัฒนา การนำรูปแบบไปใช้ในการจัดการเรียนรู้ และประสิทธิผลของการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาโดยประยุกต์แนวคิดชุมชนเป็นฐาน ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดขอนแก่น การวิจัยครั้งนี้เป็นวิธีการวิจัยและพัฒนา (Research & Development) กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยจำนวน 145 คน ได้มาโดย การสุ่มอย่างง่าย และนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนร่มโพธิ์ทองธรรมวิทย์ จำนวน 14 คน โดยการสุ่มแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถามแบบสัมภาษณ์ คู่มือการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาโดยประยุกต์แนวคิดชุมชนเป็นฐาน ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดขอนแก่น แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และแบบสอบถามความพึงพอใจ สถิติที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และ t-test (Dependent) ผลการวิจัย พบว่า ระยะที่ 1 สภาพปัญหาและ

¹ นิสิตหลักสูตรครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการสอนสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

²อาจารย์ ดร., หลักสูตรครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการสอนสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

³ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร., หลักสูตรครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการสอนสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

ความต้องการรูปแบบ สภาพปัญหาความต้องการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาโดยประยุกต์แนวคิดชุมชนเป็นฐาน ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดขอนแก่น ในระดับการปฏิบัติโดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ระยะที่ 2 องค์ประกอบของ การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาโดยประยุกต์แนวคิดชุมชนเป็นฐาน ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดขอนแก่น รูปแบบ ประกอบด้วย หลักการ วัตถุประสงค์ เนื้อหา กิจกรรมการจัดการเรียนรู้ และการวัดประเมินผล ระยะที่ 3 ผลของการนำรูปแบบไปใช้ ผลของการนำการพัฒนาแบบการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาโดยประยุกต์แนวคิดชุมชนเป็นฐาน ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดขอนแก่น ได้แก่ คะแนน pretest – posttest และทดสอบ t-test ระยะที่ 4 ประสิทธิภาพของการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาโดยประยุกต์แนวคิดชุมชนเป็นฐาน ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดขอนแก่น ได้แก่ 1) นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และ 2) นักเรียนมีความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนรู้ในระดับมาก

คำสำคัญ: การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษา, การสอนโดยประยุกต์แนวคิดชุมชนเป็นฐาน

Abstract

The objectives of this research were: 1) to study the conditions and guidelines for the development of a social studies learning management model by applying community-based learning in Phrapariyattidhamma schools, Department of General Education, Khon Kaen Province; 2) to develop a learning management model for social studies by applying the community-based learning in the Phrapariyattidhamma schools as mentioned; 3) to try out the model and 4) to study the effectiveness of the developed model. This research employed a R & D method. The samples used in the research were 97 novices and the experimental group were 17 novices. The research instruments were: questionnaire, interview form, manual, and learning achievement test and a satisfaction questionnaire. The statistics used in the research were: percentage, mean, standard deviation and t-test (Dependent). The research results were as follows: 1) The conditions of social studies learning management by applying the community-based learning in Phrapariyattidhamma schools, Khon Kaen Province as a whole were at a moderate level. 2) The social studies learning management model by applying the community-based learning in Phrapariyattidhamma school consisted of five components: (1) principles, (2) objectives (KSA), (3) content, (4) SPR learning management model, and (5) measurement and evaluation. 3) The effectiveness of the model (E1/E2) was 81.91/87.45, higher than the 80/80 criteria set. Students also

had higher achievement scores than that of before learning with statistical significance level of 0.05. Their satisfaction with the learning management model was at a high level. 4) From expert opinion, the model effectiveness in terms of accuracy, suitability, possibility and usefulness was at the highest level.

บทนำ

การศึกษาเป็นกลไกหลักที่สำคัญต่อการพัฒนากำลังคนของประเทศ ซึ่งมีความเชื่อมโยงกับการเมือง การปกครอง วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี สังคม วัฒนธรรม ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม วิวัฒนาการของศาสตร์ต่าง ๆ เกิดขึ้นด้วยความรู้ความสามารถของมนุษย์โดยผ่านกระบวนการเรียนรู้และกระบวนการศึกษา ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงบริบทต่างๆ บนโลกไร้พรมแดนที่เป็นไปอย่างต่อเนื่อง รวดเร็ว รุนแรง การศึกษาได้ทำหน้าที่ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตมนุษย์และการพัฒนาประเทศที่เชื่อมโยงกันทั่วโลก ให้สามารถมีชีวิตท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงนี้ได้อย่างยั่งยืนเมื่อโลกก้าวเข้าสู่ศตวรรษที่ 21 ระบบการศึกษาจึงต้องมีการพัฒนาเพื่อให้สอดคล้องกับภาวะความเป็นจริง ทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 จึงจำเป็นที่เยาวชนควรจะได้รับการพัฒนาเพื่อให้มีศักยภาพสำหรับการดำรงชีวิตในโลกที่เปลี่ยนแปลงได้อย่างเท่าทัน กรอบความคิดเพื่อการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ประกอบด้วย ทักษะการเรียนรู้ (3Rs) ได้แก่ การอ่าน การเขียนคณิตศาสตร์ และนวัตกรรม (4Cs) ได้แก่ การคิดวิเคราะห์ การสื่อสาร การร่วมมือ ความคิดสร้างสรรค์ รวมถึงทักษะชีวิตและอาชีพ ทักษะด้านสารสนเทศ สื่อ และเทคโนโลยี และการบริหารจัดการด้านการศึกษารูปแบบใหม่ ทั้งนี้การเรียนการสอนจะเน้นการเปิดโอกาสให้นักเรียนได้เรียนรู้เข้ากับบริบทของโลกที่ได้เปลี่ยนแปลงไป (สำนักงานส่งเสริมสังคมแห่งการเรียนรู้และพัฒนาคุณภาพเยาวชน, 2557) การศึกษาจึงเป็นพื้นฐานที่สำคัญที่สุดในการพัฒนาคนให้มีคุณภาพที่สมบูรณ์ทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิตสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข กระบวนการจัดการศึกษาถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญและต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาศักยภาพของตนเอง และคนไทยทุกคนต้องได้รับการศึกษาและเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างมีคุณภาพ ดำรงชีวิตอย่างมีความสุข และการเปลี่ยนแปลงของโลกศตวรรษที่ 21 ตอบสนองนโยบายพัฒนาศักยภาพประชากรในประเทศ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2554)

เมื่อพิจารณาการจัดการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาในปัจจุบันได้มีบุคคลต่างๆ เสนอไว้ ต่างมองในทิศทางเดียวกันว่าการจัดการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาเป็นแบบแยกส่วนขาดการเชื่อมโยงระหว่างชั้นเรียนกับชุมชนสังคม หรือวิถีชีวิตจริง ทำให้ขาดพลังที่จะตามทันต่อกระแสโลกาภิวัตน์ การเรียนการสอนในห้องเรียนจึงควรสอดคล้องกับบริบทของชุมชนและให้นักเรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริงการออกแบบการเรียนรู้ต้องให้นักเรียนได้เรียนในสภาพที่ใกล้เคียงชีวิตจริงที่สุด ซึ่งการเรียนรู้ขึ้นอยู่กับบริบทหรือสภาพแวดล้อมในขณะที่เรียนรู้ ห้องเรียนไม่ใช่บริบทที่จะทำให้เกิดการเรียนรู้ในมิติที่ลึก แต่หากได้เรียนในสภาพจริงก็จะได้เรียนรู้ในมิติที่ลึกและกว้างกว่าสภาพสมมติ ซึ่งสังคมความรู้ที่แท้จริงควรมาจากรากฐานของสังคม โดยครูผู้สอนควรมุ่งให้นักเรียนได้สัมผัสและสัมผัสกับธรรมชาติได้เผชิญสถานการณ์และปัญหา ได้ฝึกทักษะการคิด การปฏิสัมพันธ์และการ

ปฏิบัติจนสามารถแก้ปัญหาได้ การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นได้ตลอดเวลาทั้งในครอบครัว โรงเรียนและในชุมชนการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานการเรียนรู้ (Community-based learning) เป็นแนวคิดที่เห็นความสำคัญว่า การเรียนการสอนควรเปิดโอกาสให้นักเรียนได้เรียนในบริบทสิ่งแวดล้อมที่ตนเองเป็นอยู่ นำความรู้หรือสาระเนื้อหา มาเชื่อมโยงไปสู่สภาพชุมชนและสังคมซึ่งการที่นักเรียนจะเรียนรู้เข้าใจชุมชน ต้องถึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ นักเรียนควรมีโอกาสในการคิด วางแผนและลงมือศึกษาในสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่เน้นสภาพชุมชนจริงเพื่อให้นักเรียนได้มีการพัฒนาตนเองอย่างเต็มศักยภาพ ซึ่งหากใช้ทฤษฎีการสร้างความรู้ (Constructivism) น่าจะส่งเสริมกระบวนการสร้างความรู้ของนักเรียน เนื่องจากทฤษฎีการสร้างความรู้เป็นทฤษฎีการเรียนรู้ที่ส่งเสริมลักษณะการเรียนรู้ข้างต้น กล่าวคือ การสร้างความรู้จะถูกสร้างขึ้นด้วยตัวของนักเรียนเอง โดยนักเรียนใช้ความรู้ที่ได้มาใหม่ร่วมกับความรู้เดิมที่มีอยู่แล้ว รวมทั้งประสบการณ์เดิมเพื่อสร้างความหมายในสิ่งที่เรียนรู้ด้วยตนเอง นักเรียนควรได้เรียนรู้จากสถานการณ์ที่เกิดขึ้นจริงที่นักเรียนสามารถมีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนนักเรียนที่รับรู้สถานการณ์นั้นเช่นเดียวกัน การเรียนรู้ที่เกิดจากการร่วมมือ (Collaborative learning) ความหมายในการเรียนรู้เป็นการต่อรองจากแนวคิดที่หลากหลาย การพัฒนาความคิดรวบยอดของตนเองได้มาจากการร่วมแบ่งปันแนวคิดในกลุ่มทำให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้อย่างตื่นตัว (Active) อยู่เสมอ (ทิตินา แคม, 2555)

แนวคิดชุมชนเป็นฐานการเรียนรู้และทฤษฎีการสร้างความรู้มาพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาเพื่อส่งเสริมความสามารถในการวิเคราะห์และความสามารถในการสื่อสาร ของนักเรียนที่เรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เพื่อให้การจัดการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษา มีความสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของชุมชน นักเรียนที่จบการศึกษาออกไปแล้วสามารถอยู่ร่วมกับชุมชนและเรียนรู้ร่วมกับสังคมได้เป็นอย่างดี ดังนั้น การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาดังกล่าวจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการยกระดับการเรียนรู้ของนักเรียนอันส่งผลต่อการพัฒนาชุมชนและท้องถิ่นให้ยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาโดยประยุกต์แนวคิดชุมชนเป็นฐาน ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดขอนแก่น
2. เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาโดยประยุกต์แนวคิดชุมชนเป็นฐาน ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดขอนแก่น
3. เพื่อการนำรูปแบบไปใช้ในการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาโดยประยุกต์แนวคิดชุมชนเป็นฐาน ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดขอนแก่น
4. เพื่อศึกษาประสิทธิผลของการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาโดยประยุกต์แนวคิดชุมชนเป็นฐาน ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดขอนแก่น

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาโดยประยุกต์แนวคิดชุมชนเป็นฐาน ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดขอนแก่น ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบการวิจัยและพัฒนา (Research and Development: R&D) โดยมีขอบเขตของการวิจัย ดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ระยะที่ 1 ประชากร ได้แก่ นักเรียนที่ศึกษาในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดขอนแก่น จำนวนทั้งสิ้น 233 คน กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ นักเรียนที่ศึกษาในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดขอนแก่น จำนวน 145 คน โดยกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างตามตารางเครซีเมอร์แกน (Krejcie and Morgan) และสุ่มอย่างง่าย Sample Random Sampling โดยการจับฉลาก กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้เชี่ยวชาญด้านการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษา ได้แก่ ครูและผู้บริหาร ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดขอนแก่น รวมทั้งสิ้น 9 คน ด้วยวิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling) กลุ่มผู้เชี่ยวชาญ ผู้วิจัยได้นำรูปแบบการจัดการเรียนรู้ ได้แก่ 1. คู่มือการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้ คู่มือผู้สอน แผนการจัดการเรียนรู้ คู่มือผู้เรียน และแบบทดสอบวัดความสามารถในการเรียนรู้ เสนอให้ผู้เชี่ยวชาญ ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญด้านหลักสูตรและการสอน ด้านการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษา ด้านแนวคิดชุมชนเป็นฐาน และผู้เชี่ยวชาญด้านการวัดและประเมินผล จำนวน 9 คน เพื่อตรวจสอบความตรงของเนื้อหาและความเหมาะสม

ระยะที่ 2 ผู้วิจัยได้ทำการสนทนากลุ่มเฉพาะกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลในการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิใน 3 กลุ่ม รวมจำนวน 9 รูป/คน โดยวิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling) ดังนี้ 1) ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการบริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดขอนแก่น จำนวน 3 รูป/คน 2) ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษา จำนวน 3 รูป/คน และ 3) ผู้ทรงคุณวุฒิด้านแนวคิดชุมชนเป็นฐาน จำนวน 3 คน เพื่อประเมินคุณภาพร่างรูปแบบการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาโดยประยุกต์แนวคิดชุมชนเป็นฐาน ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดขอนแก่น

ระยะที่ 3 ผู้วิจัยได้นำรูปแบบการจัดการเรียนรู้ไปทดลองใช้กับกลุ่มทดลอง ได้แก่ ผู้วิจัยได้นำรูปแบบการจัดการเรียนรู้ไปทดลองใช้กับกลุ่มทดลอง ได้แก่ นักเรียนที่ศึกษาในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนร่มโพธิ์ทองธรรมวิทย์ วัดโพธิ์ทอง ตำบลบ้านกง อำเภอนองเรือ จังหวัดขอนแก่น จำนวน 14 คน ได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling)

ระยะที่ 4 ผู้เชี่ยวชาญประเมินรูปแบบการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาโดยประยุกต์แนวคิดชุมชนเป็นฐาน ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดขอนแก่น จำนวน 9 รูป/คน ประกอบด้วย ผู้ทรงคุณวุฒิใน 3 กลุ่ม รวมจำนวน 9 รูป/คน โดยวิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling) ดังนี้ 1) ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการบริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดขอนแก่น จำนวน 3 รูป/คน 2) ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษา จำนวน 3 รูป/คน และ 3) ผู้ทรงคุณวุฒิด้านแนวคิดชุมชนเป็นฐาน จำนวน 3 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ระยะที่ 1 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ 1) แบบสอบถาม 2) แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง

ระยะที่ 2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ 1) คู่มือการใช้เรื่อง การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาโดยประยุกต์แนวคิดชุมชนเป็นฐาน 2) แบบประเมินความสอดคล้องเชิงโครงสร้างของเรื่อง การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาโดยประยุกต์แนวคิดชุมชนเป็นฐาน ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดขอนแก่น 3) แบบสนทนากลุ่ม (Focus Group) กึ่งโครงสร้าง

ระยะที่ 3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ 1) แผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ 4) แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อน และหลังเรียน และ 3) แบบสอบถามความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อรูปแบบ

ระยะที่ 4 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบประเมินเรื่อง การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาโดยประยุกต์แนวคิดชุมชนเป็นฐาน ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดขอนแก่น

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และ t-test (Dependent)

ผลการวิจัย

1. สภาพปัจจุบันรูปแบบการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาโดยประยุกต์แนวคิดชุมชนเป็นฐาน ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดขอนแก่น โดยภาพรวมอยู่ในระดับการปฏิบัติงานกลาง รูปแบบการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาโดยประยุกต์แนวคิดชุมชนเป็นฐาน ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดขอนแก่น ควรมียอดประกอบ ดังนี้ (1) หลักการ (2) วัตถุประสงค์ (3) เนื้อหา (4) กระบวนการจัดการเรียนรู้ และ (5) การประเมิน/ตรวจสอบ และควรบูรณาการกับหลักการทางพระพุทธศาสนา

2. การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาโดยประยุกต์แนวคิดชุมชนเป็นฐาน ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดขอนแก่นโดยมียอดประกอบดังนี้ (1) หลักการ (2) วัตถุประสงค์ (3) เนื้อหา (4) กระบวนการจัดการเรียนรู้ และ (5) การประเมิน/ตรวจสอบ รูปแบบมีคุณภาพอยู่ในระดับมากที่สุด และ คู่มือการใช้เรื่อง การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาโดยประยุกต์แนวคิดชุมชนเป็นฐาน ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดขอนแก่น (ฉบับสมบูรณ์) ประกอบด้วยเนื้อหา 4 ส่วน คือ (1) หลักการ (2) วัตถุประสงค์ (3) เนื้อหา (4) กระบวนการจัดการเรียนรู้ คู่มือการใช้รูปแบบมีคุณภาพอยู่ในระดับมากที่สุด

3. การนำรูปแบบไปใช้ในการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาโดยประยุกต์แนวคิดชุมชนเป็นฐาน ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดขอนแก่น พบว่า (1) คะแนนเฉลี่ยของนักเรียนจากการทำแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนเรียนและหลังเรียนเท่ากับ 35.14 และ 53.35 (2) คะแนนเฉลี่ยจากการประเมินทักษะระหว่างเรียน เท่ากับ 41.92 (3) กระบวนการ

รูปแบบการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาโดยประยุกต์แนวคิดชุมชนเป็นฐานในโรงเรียนพระปริยัติธรรม จังหวัดขอนแก่น คณะนักกิจกรรม เท่ากับ 69.88 และ (4) ความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้ด้วยรูปแบบอยู่ในระดับมาก

4. ประสิทธิภาพของการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาโดยประยุกต์แนวคิดชุมชนเป็นฐาน ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดขอนแก่น พบว่า รูปแบบมีคุณภาพอยู่ในระดับมากที่สุด

อภิปรายผล

1. สภาพปัจจุบันและความต้องการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาโดยประยุกต์แนวคิดชุมชนเป็นฐานในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดขอนแก่น โดยภาพรวมอยู่ในระดับการปฏิบัติปาน การจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาโดยประยุกต์แนวคิดชุมชนเป็นฐานในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาจังหวัดขอนแก่น ควรมียุทธศาสตร์ประกอบ ดังนี้ (1) หลักการ (2) วัตถุประสงค์ (3) เนื้อหา (4) กระบวนการจัดการเรียนรู้ และ (5) การประเมิน/ตรวจสอบ และชุมชนเป็นฐานการเรียนรู้ สอดคล้องกับรายงานวิจัยของ วิภาพรรณ พินลา (2558) ศึกษาแนวทางการจัดการเรียนรู้วิชาสังคมศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณสำหรับผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 พบว่า แนวทางการจัดการเรียนรู้วิชาสังคมศึกษา เพื่อพัฒนาทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณสำหรับผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาผู้เรียนและการพัฒนาการศึกษาต่อ ซึ่งถือได้ว่าเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาประเทศ อันเป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้เป็นผู้มีความรู้ ทักษะ และเจตคติที่ดีต่อการทำงานและอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุขโดยจัดแนวทางดังนี้ 1) ฝึกกระบวนการสร้างองค์ความรู้เพื่อพัฒนาทักษะการคิดรวบยอด 2) ฝึกกระบวนการปฏิบัติเพื่อพัฒนาทักษะการสังเกต การคิดเปรียบเทียบ การจำแนกและการให้เหตุผล และ 3) ฝึกกระบวนการสร้างค่านิยมเพื่อพัฒนาทักษะการประยุกต์ใช้ เนื่องจากสถานการณ์ในสังคมปัจจุบัน โลกกำลังเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม วัฒนธรรม การเมือง เศรษฐกิจและเทคโนโลยีอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้วิถีชีวิตของคนมีความแตกต่างกันมากขึ้น ก่อให้เกิดเป็นสังคมพหุวัฒนธรรม ดังนั้นจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องเร่งพัฒนาผู้เรียนและครูผู้สอนให้สามารถปรับตัวเท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลง โดยการจัดการศึกษาให้ทันต่อสถานการณ์โลกที่เต็มไปด้วยความรู้และข้อมูลที่เพิ่มขึ้น รวมทั้งต้องวางแผนการผลิตและพัฒนากำลังคนของประเทศให้ก้าวทันต่อกระแสสังคมในทุกมิติในปัจจุบัน และแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นในอนาคตให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพอย่างยิ่ง

2. การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาโดยประยุกต์แนวคิดชุมชนเป็นฐานในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดขอนแก่น โดยมียุทธศาสตร์ประกอบดังนี้ (1) หลักการ (2) วัตถุประสงค์ (3) เนื้อหา (4) กระบวนการจัดการเรียนรู้ และ (5) การประเมิน/ตรวจสอบ รูปแบบมีคุณภาพอยู่ในระดับมากที่สุด และ คู่มือการใช้การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาโดยประยุกต์แนวคิดชุมชนเป็นฐานในโรงเรียนพระปริยัติธรรม จังหวัดขอนแก่น (ฉบับสมบูรณ์) ประกอบด้วยเนื้อหา 4 ส่วน คือ (1) หลักการ (2) วัตถุประสงค์ (3) เนื้อหา (4)

กระบวนการจัดการเรียนรู้ คู่มือการใช้รูปแบบมีคุณภาพอยู่ในระดับมากที่สุด สอดคล้องกับงานวิจัยของสงวน ชัยยา (2560) ได้ศึกษาเรื่องการพัฒนา รูปแบบการจัดการศึกษาเชิงบูรณาการที่สอดคล้องกับวิถีชุมชนไทยใหญ่ ในจังหวัดเชียงใหม่ ผลการวิจัยการพัฒนา รูปแบบการจัดการศึกษาเชิงบูรณาการที่สอดคล้องกับวิถีชุมชนไทยใหญ่ ในจังหวัดเชียงใหม่ สามารถสรุปได้ 4 องค์ประกอบ และการขับเคลื่อนโดยใช้ภาวะผู้นำ สรุปได้ดังต่อไปนี้ องค์ประกอบด้านที่ 1 การบูรณาการความรู้ให้สัมพันธ์กับวิถีชีวิต โรงเรียนจัดการเรียนการสอน การบูรณาการความรู้ให้สัมพันธ์กับวิถีชีวิตในชุมชน เน้นสิ่งที่เกี่ยวข้องในการดำรงชีวิตเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพชุมชนนั้นๆ โรงเรียนจัดการเรียนการสอนในด้านการดำเนินชีวิตพื้นฐานมารยาททางสังคม คุณธรรม จริยธรรม ความซื่อสัตย์ ปลูกฝังให้นักเรียนกลุ่มไทยใหญ่รักในท้องถิ่นที่อาศัยการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างปกติสุข องค์ประกอบด้านที่ 2 พหุวัฒนธรรม เป็นการจัดการเรียนการสอนที่บูรณาการความรู้ เนื้อหาสาระวิชาให้เข้ากับวัฒนธรรมที่หลากหลายของผู้เรียนในด้านประวัติความเป็นมา ลักษณะการแต่งกาย การพูดคุย สื่อสารเป็นภาษาไทยใหญ่ ความแตกต่างทางเชื้อชาติ ศาสนา ภาษาและวัฒนธรรม เพื่อให้นักเรียนกลุ่มไทยใหญ่ได้เรียนรู้วิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรมไทยใหญ่ นำไปเชื่อมโยงกับวิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรมของสังคมไทย รวมไปถึงจัดการเรียนรู้ในเชิงสร้างสรรค์ในความเป็นตัวตนของนักเรียนให้เข้ากับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับประเพณีวัฒนธรรมของชุมชนนั้นๆ องค์ประกอบด้านที่ 3 การบูรณาการเชิงวิธีการ เป็นการจัดการเรียนการสอนโดยผสมผสานวิธีการสอน เพื่อให้รูปแบบการจัดการกิจกรรมการเรียนการสอนเหมาะสมและสอดคล้องกับบริบทของนักเรียนกลุ่มไทยใหญ่ มีการจัดการเรียนการสอนในระดับชั้นอนุบาลและประถมศึกษาปีที่ 1 ดำเนินการใน 3 ลักษณะ 1) ห้องเรียนปกติและห้องเรียนพิเศษ 2) เรียนรวมโดยไม่แยกระดับชั้นและอายุ 3) จัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งทั้ง 3 วิธีการ โรงเรียนทำการคัดกรองนักเรียนเป็นรายบุคคล ด้านความพร้อมของร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ สังคม อายุ การฟัง การพูด ภาษาไทย เพื่อให้เด็กได้เรียนตามศักยภาพของตนเองในแต่ละระดับชั้น องค์ประกอบด้านที่ 4 การสอนทักษะอาชีพ โรงเรียนจัดทำหลักสูตรที่ส่งเสริมการเรียนรู้ด้านทักษะอาชีพ และจัดการเรียนการสอนเน้นการปฏิบัติจริง โดยร่วมมือกับชุมชน ท้องถิ่น และเครือข่ายธุรกิจ ให้ความรู้และทักษะอาชีพที่สอดคล้องกับสภาพของท้องถิ่น โดยจัดการเรียนการสอนเพื่อเสริมสร้างทักษะการดำรงชีวิต ทักษะอาชีพให้กับนักเรียน และการขับเคลื่อนโดยใช้ภาวะผู้นำ ซึ่งมีความสำคัญต่อการพัฒนา รูปแบบการจัดการศึกษาเชิงบูรณาการที่สอดคล้องกับวิถีชุมชนไทยใหญ่ ในจังหวัดเชียงใหม่ ผู้นำมีความเข้าใจบริบทของนักเรียนกลุ่มไทยใหญ่ และมีความตระหนักถึงความแตกต่างทางด้านประเพณี วัฒนธรรม การดำรงชีวิตผู้นำมีจิตใจใฝ่บริการที่จะช่วยส่งเสริม สนับสนุน เพื่อให้รูปแบบการจัดการศึกษาเชิงบูรณาการที่สอดคล้องกับวิถีชุมชนไทยใหญ่ ในจังหวัดเชียงใหม่ มีความเหมาะสม สอดคล้องกับบริบทนักเรียนกลุ่มไทยใหญ่และเกิดผลดีต่อการพัฒนาการศึกษาของชาวไทยใหญ่ที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย โดยมุ่งหวังให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันในสังคมอย่างปกติสุข สามารถสร้างความตระหนักในหน้าที่ความรับผิดชอบต่อสังคมไทย และรักษาอารยธรรมของชาวไทยใหญ่สืบไป

3. คะแนนเฉลี่ยของนักเรียนจากการทำแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนเรียน และหลังเรียนเท่ากับ 35.14 และ 53.35 (2) คะแนนเฉลี่ยจากการประเมินทักษะระหว่างเรียนเท่ากับ 41.92 (3) กระบวนการรูปแบบการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาโดยประยุกต์แนวคิดชุมชน

เป็นฐานในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดขอนแก่น คณะนักกิจกรรม เท่ากับ 69.88 และ (4) ความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้ด้วยรูปแบบอยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับงานวิจัยของวลิตา อุ่นเรือน และและอังคณา อ่อนธานี (2566) ได้ศึกษาเรื่องการพัฒนา รูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนวทฤษฎีการสร้างความรู้ด้วยการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ร่วมกับแนวคิดการเรียนรู้ตามสภาพจริง เพื่อส่งเสริมความสามารถในการจัดการเรียนรู้ที่เน้นความแตกต่างระหว่างบุคคลสำหรับนักศึกษาครู ผลการวิจัย พบว่า 1) กระบวนการจัดการเรียนรู้มุ่งเน้นจัดกิจกรรมตามสภาพจริงให้ผู้เรียนสร้างองค์ความรู้ด้วยการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม มีการแลกเปลี่ยนความรู้ความคิดระหว่างผู้เรียนที่มีความสามารถที่ต่างกันเพื่อเป็นการเติมเต็มความรู้ให้แก่กัน และกัน ผู้สอนกระตุ้นท้าทายให้เกิดการเรียนรู้สร้างแรงจูงใจให้ผู้เรียนสืบค้นข้อมูลเพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่ร่วมกัน 2) รูปแบบการจัดการเรียนรู้ประกอบด้วย ที่มาของรูปแบบการจัดการเรียนรู้ องค์ประกอบของรูปแบบการจัดการเรียนรู้มี 5 องค์ประกอบ ได้แก่ หลักการ วัตถุประสงค์เนื้อหา กิจกรรมการเรียนการสอน การวัดและประเมินผล การนำรูปแบบไปใช้และผลที่เกิดกับผู้เรียน ผู้วิจัยสังเคราะห์ขั้นตอนกิจกรรมการเรียนการสอน 5 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นที่ 1 ศึกษาเพื่อเรียนรู้ตามสภาพจริง ขั้นที่ 2 การค้นคว้าความรู้สู่การแก้ปัญหา ขั้นที่ 3 สร้างองค์ความรู้สู่การประยุกต์ใช้ขั้นที่ 4 แลกเปลี่ยนองค์ความรู้ใหม่ ขั้นที่ 5 ประเมินผลการเรียนรู้โดยภาพรวมของผลการประเมินรูปแบบการจัดการเรียนรู้มีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}=4.15$, S.D. $\bar{x}=0.39$) และผลการประเมินประสิทธิภาพรูปแบบการจัดการเรียนรู้เท่ากับ 75.62/76.09 เป็นไปตามเกณฑ์ที่ตั้งไว้และ 3.1) คณะนักประเมินความสามารถในการจัดการเรียนรู้ที่เน้นความแตกต่างระหว่างบุคคลของนักศึกษาครูหลังเรียนคิดเป็นร้อยละ 85.45 สูงกว่าเกณฑ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 3.2) นักศึกษามีความสามารถในการจัดการเรียนรู้ที่เน้นความแตกต่างระหว่างบุคคลอย่างเหมาะสม มีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้เทคนิคการจัดกลุ่มที่มีประสิทธิภาพ การใช้คำถามกระตุ้นให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จัดบรรยากาศปฏิสัมพันธ์เชิงบวกให้เกิดความผ่อนคลายในการเรียนและสามารถประเมินผลการเรียนรู้อย่างเหมาะสม

4. รูปแบบมีคุณภาพอยู่ในระดับมากที่สุด สอดคล้องกับงานวิจัยของปฐมชัย ธาระเนตร (2561) ได้ศึกษาเรื่องการพัฒนาชุดกิจกรรมการเรียนรู้เสริมสร้างการรู้เท่าทันสื่อออนไลน์โดยใช้การคิดแบบโยนิโสมนสิการ ผลการวิจัยพบว่า 1) ผลการพัฒนาชุดกิจกรรมการเรียนรู้ เสริมสร้างการรู้เท่าทันสื่อออนไลน์โดยใช้การคิดแบบโยนิโสมนสิการ ทั้ง 10 ชุด พบว่า มีประสิทธิภาพกระบวนการ (E_1) อยู่ระหว่าง 80.13 - 85.42 และมีประสิทธิภาพของผลลัพธ์ (E_2) อยู่ระหว่าง 81.33 - 87.33 ซึ่งเป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐานที่กำหนดไว้คือ 80 2) ผลการใช้ชุดกิจกรรมการเรียนรู้ เสริมสร้างการรู้เท่าทันสื่อออนไลน์โดยใช้การคิดแบบโยนิโสมนสิการกับกลุ่มเป้าหมาย ดังนี้ 1) กลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมของโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร (ฝ่ายประถม) ชั้นศึกษาผล พบว่า 1.1) ผลการเปรียบเทียบระดับการรู้เท่าทันสื่อออนไลน์โดยใช้การคิดแบบโยนิโสมนสิการทั้ง 4 ด้าน ของกลุ่มทดลอง หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 1.2) ผลการเปรียบเทียบระดับการรู้เท่าทันสื่อออนไลน์โดยใช้การคิดแบบโยนิโสมนสิการของนักเรียนที่เป็นกลุ่มทดลองมีค่าคะแนนเฉลี่ยสูงกว่ากลุ่มควบคุมทั้ง 4 ด้าน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และ 2) กลุ่มทดลองที่เป็นนักเรียน ของโรงเรียนส่วสดีวิทยา สังกัดกรุงเทพมหานคร ชั้นขยายผล

พบว่า ผลการเปรียบเทียบระดับการรู้ เท่าทันสื่อออนไลน์โดยใช้การคิดแบบโยนิโสมนสิการทั้ง 4 ด้าน หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

องค์ความรู้จากการวิจัย

จากการพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนสังคมศึกษาโดยประยุกต์แนวคิดชุมชนเป็นฐาน ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดขอนแก่น พบว่าการเรียนรู้จะเกิดขึ้นเมื่อ ผู้เรียนได้รับประสบการณ์จากการหาความรู้และความหมายด้วยตนเอง มีการวิเคราะห์การประเมิน และการแก้ปัญหา โดยครูเป็นผู้กระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความอยากรู้และเป็นผู้ชี้แนะในระหว่างเรียน การเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานเป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ที่ผู้เรียนเรียนรู้จากสภาพจริง มุ่งเน้นให้ผู้เรียนเข้าใจสภาพปัญหาและความต้องการ หรือลักษณะของชุมชนนั้น ๆ เพื่อสร้างความรู้ ผ่านการเรียนรู้ที่บูรณาการกลยุทธ์การสอนอย่างหลากหลาย โดยผู้เรียนได้สัมผัสชุมชนอย่างแท้จริง ช่วยให้เกิดความเข้าใจถึงความหลากหลายและความเท่าเทียมกัน ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการเตรียมความพร้อมให้ผู้เรียนสู่การทำงานในอนาคต

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2554). พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ที่แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ.2545 และแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2553 มาตรา 22. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์ ร.ส.พ.
- ทิตินา แคม. (2555). ศาสตร์การสอน องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ (พิมพ์ครั้งที่ 16). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปฐมชัย ธนะเนตร. (2561). การพัฒนาชุดกิจกรรมการเรียนรู้เสริมสร้างการรู้เท่าทันสื่อออนไลน์ โดยใช้การคิดแบบโยนิโสมนสิการ. บัณฑิตวิทยาลัย :มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- วลิดา อุ่นเรือน และอังคณา อ่อนธานี. (2566). การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนวทฤษฎี การสร้างความรู้ด้วยการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมร่วมกับแนวคิดการเรียนรู้ตามสภาพจริง เพื่อ ส่งเสริมความสามารถในการจัดการเรียนรู้ที่เน้นความแตกต่างระหว่างบุคคลสำหรับ นักศึกษาครู. วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร, 25(1), 222-237.
- วิษุตา ลูติโชติรัตน. (2559). การพัฒนารูปแบบการปรึกษาเชิงพุทธบูรณาการของพระสงฆ์ที่มี บทบาทให้การปรึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย :มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สงฆ์ ไชยยา. (2560). การพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาเชิงบูรณาการที่สอดคล้องกับวิถีชุมชน ไทยใหญ่ ในจังหวัดเชียงใหม่. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.
- สำนักงานส่งเสริมสังคมแห่งการเรียนรู้และพัฒนาคุณภาพเยาวชน. (2557). การยกระดับคุณภาพครู ไทยในศตวรรษที่ 21 ในการประชุมวิชาการ อภิวัฒน์การเรียนรู้สู่จุดเปลี่ยนประเทศไทย. (กรุงเทพฯ: สำนักงานส่งเสริมสังคมแห่งการเรียนรู้และพัฒนาคุณภาพเยาวชน.